VERSLAG VAN EEN REIS NAAR DEN HENDRIKTOP (BOVEN-SARAMACCA)

DOOR

J. W. GONGGRIJP EN GEROLD STAHEL

II

Donderdag 2 Maart. Wij verhuizen naar K.M. 16. Onderweg ontmoeten wij de arbeiders, die onze bagage komen halen. Zij hebben een briefje bij zich van Rogalli met de mededeeling, dat de Hendriktop zichtbaar is van een punt dicht bij K.M. 15, waar de lijn over een steile berg-helling daalt. Van K.M. 14 af is de lijn, doordat zij daar in sterker geaccidenteerd terrein komt, niet meer nauwkeurig naar den Hendriktop gericht, maar zij past zich meer aan het terrein aan en volgt een vallei, die meer naar het Westen verloopt. Wij gaan door het valleitje naar boven tot op den rug van den berg en dalen dan steil. Op een van de steilste plekken vinden wij een merkteeken van Rogalli en een zijpaadje ingaande gelukt het ons, den Hendriktop tusschen de boomen door te zien. Behalve dezen top zelf zien wij ook den ten Zuiden van den top gelegen, door Van Stockum op de kaart met 950 M., aangegeven berg en den derden berg, 940 M. hoog. Uit de meting van de hoeken, onder welken we deze toppen van onze standplaatsen, konden wij den afstand, waarop wij ons van den Hendriktop bevonden, berekenen. Wij zijn in rechte lijn nog $6\frac{1}{2}$ K.M. van dien top verwijderd.

Voor zoover wij konden waarnemen, was de Hendriktop door een slechts weinig ingesneden, hoog gelegen zadel van top II gescheiden. Van top II zagen wij een lange rug naar onzen kant komen. Top III is van top II door een diepe insnijding gescheiden. De beste weg was dus, om

het einde van den langen rug op te zoeken, die zich juist ongeveer in Westelijke richting bevond.

Het panorama vanuit K.M. 16.

Bij een klein kreekje aan den voet van de steile helling, waar wij uitzicht hadden, was Rogalli bezig kamp te maken. Met inspanning gelukt het nog alle mannen voor donker onder dak te brengen. De kampplaats is wel is waar niet mooi. Een van de eerste vereischten van een goed kamp is een flinke hoeveelheid stroomend water en dit missen wij hier. Er is slechts een sijpelend waterloopje. Wij moeten dus ons bad nemen door petroleumblikken met water te laten aandragen, een ongerief, dat wij gelukkig in geen ander kamp te verduren hadden.

Vrijdag 3 Maart. De meeste arbeiders gaan vrachten halen. Met Rogalli en twee man kappen wij de lijn in West-Noord-Westelijke richting verder. Wij gaan over een langen rug en dalen dan in een vallei met een mooie kreek, met overvloedig kristalhelder water. Het was erg jammer dat wij ons kamp niet tien minuten loopen verder hadden gemaakt. Verplaatsen was nu echter niet meer mogelijk. Ons tracé volgt het kreekje ongeveer een uur ver. Na twee heuvels te zijn overgetrokken, dalen wij in een diep ingesneden vallei, waar een ongeveer 15 M. breede, waterrijke kreek met zandigen bodem zich langs steile oevers slingert. Dit in Noordelijke richting stroomend kreekje moet de afwatering vormen van het Noordelijkste gedeelte van de Emmaketen en is hoogst waarschijnlijk de bovenloop van de Jetie of Tawa-kreek. Wij volgen aan den

overkant nog een paar honderd meters een zijkreekje, dat steil naar beneden stroomt. Er is geen twijfel meer, wij hebben den voet van de Emma-keten bereikt. Blijde het eindpunt zoo dicht te zijn genaderd, gaan wij onze passen tellende naar huis terug. Op de helling van de Jetiekreek krijgen wij weer uitzicht naar de Emmaketen en zien top II en daarachter den Hendriktop. Top II vertoont zich als een koepel met steile wanden en het leek ons van hier uit niet mogelijk, om over dezen koepel den Hendriktop te bereiken. Wij meenden dus den rug, die naar top II leidt, te moeten volgen tot aan den steilen rotswand van den koepel en dan langs de helling over te steken naar den Hendriktop. Weer bij het kamp gekomen blijkt het uit de telling van de passen, dat wij dezen dag ongeveer 3. K.M. hebben gekapt. Op K.M. 17 hooren wij voor het eerst het merkwaardige geluid van den tot de Cotinga's behoorenden klokvogel (*Chasmorynchus niveus*), dat meestal met het geluid van een klok of bel wordt vergeleken. Van nu af vooral in het eindkamp op 600 M., hooren wij den geheelen dag deze hoogst eigenaardige, zuivere metaalklanken, die echter ons inziens beter worden vergeleken met het geluid, dat bij het slaan op een aambeeld ontstaat. Het lijkt, alsof van 's morgens tot 's avonds rond om ons heen tal van smeden ijverig aan het werk zijn. Genieten wij in dit bergland over dag van deze metalen muziek, niet minder aardig is iederen nacht het concert dat de brulapen geven. In onze hangmatten liggen wij soms uren lang te luisteren naar deze geluiden en telkens weer valt op te merken het geringe gezag, dat hunne voorzangers, door onze boscharbeiders „Dominee” genoemd in dit vrije bergland blijkbaar hebben. Vindt de Dominee dat het gezang lang genoeg heeft geduurd en dat het tijd is, weer enkele honderd meter te klimmen, om in een kruin van een anderen boom op nieuw te beginnen, dan laat hij een kort en krachtig gebrom hooren, dat voor de strenger opgevoede broeders van de benedenlandsche bosschen onherroepelijk het sein is om te stoppen. Hierboven helpt dat meestal niet veel. Op het sein „halt” stopt hier wel is waar het grootste gedeelte der gemeente,

maar één of meerdere apen zingen door, de één na den ander volgt hun slechte voorbeeld en in een ommezien zingt weer het geheele koor krachtig verder. Zelfs op het tweede en derde sein wordt niet gelet. Ten laatste geeft de Dominee het op. Hij wacht rustig, tot zijn vrije gemeente vanzelf het lied eindigt. Dan pas roept hij, wanneer het reeds stil is, zijn laatste „halt”.

Eén van ons zal Zondag 5 Maart den dag herdenken, waarop hij één jaar tevoren onze mooie kolonie voor goed vaarwel dacht te moeten zeggen en zou dezen dag gaarne op een van de hoogste toppen van Suriname willen doorbrengen. Hij maakt daarom, aangemoedigd door het succes van dezen dag, reusachtige plannen om in een soort stormpas den Hendriktop dien dag te bedwingen. De scepticus schudt zijn hoofd, maar na veel overleg en diep gepeins besluiten wij, het te probeeren. Veel arbeiders kunnen wij voor het lijnkappen niet gebruiken. Zij hebben nog volop te vrachten en slechts twee, die niet geheel valide zijn, komen voor het lijnkappen en dragen van fotografie-toestel enz. in aanmerking. Wij gaan Zaterdagmorgen vroeg ons pad van den vorigen dag op en hebben in 1½ uur het eindpunt bereikt. Van daar kappen wij een lijn over den rug, doch als deze steeds meer naar het westen leidt en wij dus vreezen te ver Zuid van den Hendriktop te zullen geraken, laten wij ons verleiden, schuin langs de helling meer in Noord-Westelijke richting te kappen in de hoop, aldus een andere rug te zullen bereiken, die ons meer rechtstreeks naar den Hendriktop brengen zal. Dit blijkt echter verkeerd gezien. Ons pad leidt hier dwars over een zeer steile helling, doorgroefd van talrijke rotsige ravijnen en om drie uur in den middag zijn wij op 600 M. nog ver van den Hendriktop af, hebben een pad dat voor de arbeiders met de vrachten onmogelijk te begaan is en moeten met een hongerige maag zoo snel mogelijk den terugtocht aanvaarden, om juist vóór donker het kamp te bereiken.

De hoog gespannen verwachtingen van den vorigen dag zijn grondig misgelopen. De arbeiders hebben onafgebroken dagelijks vrachten van 25 tot 30 K.G. gedragen, de

laatste dagen zelfs in bijzonder moeilijk terrein. Wij moeten dus besluiten, om, met het oog op de vermoeide menschen, af te zien van verdere parforce-toeren en hen den volgenden dag Zondagrust te geven.

Zondag 5 Maart. Rustdag in de volle beteekenis van het woord. Wij hebben de menschen nooit zoo stil gezien en bemerken nu pas, hoe afgewerkt ze van het buitengewoon vermoeiende vrachten zijn. Anders gingen er nog wel een paar op een vrijen dag ter jacht; maar nu bleef een ieder rustig in zijn hangmat en van luidruchtig gepraat of gezang was geen sprake. In den middag gaan wij alleen nog even naar het punt, van waaruit wij eergisteren den Hendriktop zagen. Wij hebben ons fototoestel meegenomen en vinden hooger, op den top van den heuvel een punt, waar wij na eenig kappen met onze houwens een vrij goed uitzicht hebben op den Hendriktop en de twee daarop volgende bergen van de Emmaketen. Nauwelijks is het uitzicht vrij en willen wij het panorama fotografeeren of het gebergte hult zich in wolken en op den terugweg naar ons kamp worden wij door een geweldige stortbui overvallen, zoodat wij druipnat thuis komen.

6 Maart Wij verhuizen naar K.M. 18.5. Het kamp staat aan den oever van den bovenloop van de Tawa-kreek op een vlakke, modderige plaats, aan den voet van een paar geweldige rotsen; de lust is er na den rustdag bij onze mannetjes weer in en in een ommezien hebben zij met een paar emmers zand uit de kreek een mooi paadje over de modder van de kampplaats gemaakt. Wij genieten, na de primitieve badgelegenheid van het vorige kamp, weer volop van het kristalheldere water dat op sommige plaatsen vrij diep is.

Met drie man gaan wij dadelijk verder den rug op dien wij Zaterdag hebben gevolgd, en laten de overige arbeiders met drie gangen van het vorige kamp vrachten. Wij blijven thans steeds op den kam van den rug, die gemakkelijk te belopen blijkt. De rug stijgt geleidelijk in recht Westelijke richting tot bijna 600 M. en buigt dan scherp naar het Noorden om. Wij zijn hier klaarblijkelijk op de waterscheiding tusschen de Saramacca en de Coppename.

Wij volgen deze een uur kappens in Noordelijke richting en komen vrijwel zonder verdere stijging bij den bovenloop van een kreekje, dat aan de Coppename-kant nagevoeg parallel loopt aan onzen rug. Het kristalheldere water stroomt onder en langs geweldige rotsblokken en vormt hier en daar bassins. Wij besluiten ons eindkamp op dit idyllische plekje op te slaan. Wij bevinden ons hier niet ver van den Hendriktop, en hopen dien uit ons kamp vrij gemakkelijk te kunnen bereiken. En verheugd dat wij vandaag zoo goed geslaagd zijn, gaan wij naar huis terug.

Den volgenden dag verhuizen wij naar het eindkamp. Een gedeelte van de arbeiders moet achterblijven om vracht aan te dragen; drie man, waaronder onze hiervoor buitengewoon geschikte Indianen zijn bezig een kamp te bouwen, dat aan eenigszins hoogere eischen moet voldoen dan men aan een eendags kampje stellen kan en wij gaan met ons beiden dadelijk erop uit, om den verderen weg naar den Hendriktop te verkennen. Van ons kamp uit in Noordelijke richting gaande, komen wij al stijgende reeds na een kwartier aan steile rotspartijen. Wij laten deze rotsen links liggen en komen aldus op de Oosthelling van het gebergte, dat wij geleidelijk stijgende willen overtrekken, om aldus het zadel tusschen top II en I (Hendriktop) te bereiken. Al spoedig echter blijkt, dat deze weg zeer moeilijk is. Wij gaan eerst over steil afvallende rotsplaten, waar wij slechts overheen kunnen komen door gebruik te maken van de wortels van de *Clusia's*, die hier de voornaamste vegetatie vormen. Deze wortels gelijken soms een vlechtwerk, dat de rotsen bedekt; uithollingen en diepe spleten kunnen wij als langs een schommelende hangbrug overtrekken. Na een uur werken komen wij aan een volkomen loodrechten rotswand, bedekt met een prachtig tapijt van duizende bloeiende *Gloxinia's*. Alles is hier buitengewoon vochtig en de druppels, die onophoudelijk langs de rotsen druipen, brengen de bladen en de prachtige blauwe bloemen in voortdurende trilling. Zij schitteren in de middagzon, die nu en dan door de wolken breekt, een schouwspel dat ons langen tijd in verrukking houdt. Het spijt ons alleen, dat wij dit beeld we-

gens de groote vochtigheid, het slechte licht en de voortdurende beweging niet op de fotografische plaat kunnen brengen. Wij volgen nu een eenige meters diepe grot, waarover de rots een balcon vormt, langs hetwelk een voortdurende regen van waterdruppels naar beneden valt. Na eenigen tijd zijn wij gedwongen langs een uitspringend gedeelte van de rots (Felsband) iets te dalen. Daarna kunnen wij echter scherp naar het Zuiden om buigen en gaan nu langs een „Felsband” aan den loodrechten wand zigzag naar boven. Het is een groot geluk, dat wij dit paadje treffen, de rots zou anders stellig onbeklimbaar zijn; een echt Zwitsersch plekje. Wij krijgen nu en dan uitzicht door de boomen, die nog kans zien, tegen deze rotsen te groeien, maar het panorama wordt telkens door wolken aan ons oog onttrokken. Wij zijn weldra boven op den koepel van top II en bereiken na een half uur het hoogste punt. De top is geheel met bosch begroeid, de stammen met een dikken mantel van mos, druipend van vocht. Op een gunstig oogenblik zien wij door de mistsluiers en de boomen heen de omtrekken van den Hendrik top op ongeveer $1\frac{1}{2}$ K.M. afstand. Het is reeds laat geworden en wij keeren langs denzelfden weg naar ons kamp terug, dat inmiddels is gereed gekomen.

Woensdag 8 Maart. Met het oog op de klimpartijen van gisteren trachten wij heden langs den voet van de rots wanden het massief van den Hendriktop te bereiken, om van daaruit den top zelven te beklimmen. De arbeiders zijn allen aan het vrachten en wij trekken alleen met Rogalli er op uit. Dachten wij een gemakkelijker weg dan gisteren te zullen vinden, die hoop wordt deerlijk verijdeld, de voet van de rotspartij waarvan wij gisteren de hellingen overgestoken hadden, blijkt een wilde chaos te zijn van over elkaar gevallen rotsblokken van soms geweldige afmetingen. Wij moeten nog veel meer klimmen dan gisteren en ons paadje maakt de dolste kronkelingen over, langs en soms onder de rotsen door. Na eenige uren zwoegen zijn wij overtuigd, ongeveer de breedte van den Hendriktop bereikt te hebben en klimmen nu op den rotsigen rug tusschen twee ravijntjes steil naar boven. Na

een uurtje klimmen komen wij plotseling op een versch tracé, ons paadje van gisteren, waarlangs wij nu binnen tien minuten top II bereiken. Wij kappen verder over den rug, die naar den Hendriktop leidt, en komen ongeveer 80 M. dalende op een vlak zadel, vanwaaruit de rug weer geleidelijk begint te stijgen. Het is reeds laat en wij moeten ook heden weer terug zonder den Hendriktop te hebben bereikt. Wij hebben nu echter de overtuiging, dat wij den volgenden keer zeker zullen slagen.

9 Maart. Het is gisteren gebleken, dat het vrachten eenigermate in het honderd is geloopt. Rogalli moet dus naar beneden, om de zaak te regelen, en wij gaan samen op pad naar den Hendriktop. Eerst doen wij nog een poging, om een gemakkelijker weg naar top II te vinden, thans direkt over den rug. Iets naar het Westen gaande vinden wij ook dadelijk een couloir, waarlangs wij den rotswand zonder moeite kunnen passeeren en na een kleine klimpartij komen wij op een gemakkelijken rug, die ons op den koepel brengt, waar wij spoedig ons pad van gisteren terugvinden.

Bij ons eindpunt beginnen wij weer verder te kappen, maar wij schieten zeer langzaam op door het geweldige taaie en met lianen doorstrengelde lage hout, waarmede deze rug is begroeid. Hout en lianen zijn hier buitengewoon stug en hard en het lijkt ons bittere ironie als de heer Van Stockum schrijft, da op deze hoogte geen lianen meer voorkomen en het bosch een Europeesch uiterlijk aanneemt. Na drie en een half uur kappen zijn wij eindelijk doodmoe op den Hendriktop. De laatste loodjes wegen ook hier het zwaarst, immers de laatste vijftig meters gaan steil over met mos begroeide rotsen naar boven, deels langs de takken van omgevallen boomen, deels door rotsspleten, voor corpulentere personen ongeschikt. De rotsen zijn dicht bedekt met mos, kleine varens en Gloxinia's, zoodat wij bij het klimmen onder een dikke laag glibberig slik komen te zitten. De rotsen, die wij zijn overgekomen, bestaan uit een zeer grofkorrelig graniet, totdat op den top zelf het gesteente plotseling verandert en overgaat in een ijzerrijk basisch gesteente, dat in dit

vochtige klimaat gemakkelijk tot een bruine leem verweert. Het contact tusschen de beide gesteenten is ongeveer Oost-West gericht, terwijl onze weg naar den top voortdurend over graniet ging, liep die van Van Stockum hoogst waarschijnlijk over het bruine leem. Het eerst wat wij boven gekomen, deden was natuurlijk zoeken naar sporen van de expeditie Van Stockum, die in 1904, dus 18 jaar geleden, hier boven was. Na eenig zoeken vinden wij inderdaad boomen, die op 2 of 3 voet hoogte waren afgekapt, doch waarvan de uitloopers inmiddels weer tot 1 à 2 d.M. dikke stammen waren uitgegroeid. Het weer is mistig, guur en nat, en wij hebben in het geheel geen uitzicht niet eens op den naastbijzijnden top van de Emmaketen, die wij dien morgen waren gepasseerd en vanwaar wij slechts 1400 M. verwijderd waren. In dat opzicht kunnen wij de bevinding van onzen voorganger volkomen bevestigen. Na een tijd tevergeefs op het opklaren van den mist gewacht te hebben, aanvaarden wij den terugtocht en hebben, langs een iets gemakkelijker weg dan wij gekomen zijn, een half uur noodig om de steile rotsspits van den Hendriktop af te dalen. De weg naar top II nam drie kwartier en van top II naar het kamp een half uur in beslag. Om een afstand van nog geen twee kilometer langs een ruw gekapte lijn af te leggen hebben wij dus meer dan anderhalf uur noodig; alweer een illustratie van de geringe snelheid die men in het oerbosch zonder behoorlijke wegen kan bereiken.

10 Maart. Het vrachten wordt voortgezet en wij botaniseeren in den omtrek van het kamp en op de westhelling van top II die zeer steil, rotsig, maar over het algemeen met dicht bosch begroeid is. Rogalli prospecteert naar chicle, die hij naar berichten van balata-bleeders hier verwacht aan te treffen. Het terrein en de vegetatie komen hier ook vrijwel overeen met de plaatsen, waar een onzer in Venezuela den Pendare-boom heeft gezien, die een soort kauwgom oplevert. Op deze hoogte treffen wij echter tegen verwachting nergens *Mimusops* aan. Wel hebben wij eenige dagen geleden in de nabijheid van kamp K.M. 15½ enkele boomen gezien, die zeer veel over-

eenkomst met bolletrie hebben, doch geen balata produceeren en door de balata-bleeders tot de z.g. valsche bolletrie's gerekend worden. Deze soort wordt Anansietétéi-botrie (d.i. Spinrag-bolletrie) genoemd, omdat het tusschen de vingers gestolde melksap zich tot spinragfijne draden laat uittrekken. Het is niet onmogelijk, dat deze boom dezelfde zal blijken te zijn als de Venezolaansche Pendare.

11 Maart. Het vrachten kan met een paar man minder volstaan en met drie man trekken wij er op uit, om langs de rotswanden van de Oosthelling te botaniseeren. De oogst is tamelijk rijk en tegen den middag klimmen wij weer langs de rotsen naar boven en kappen aan den bovenkant een stuk open, om een vergezicht naar het Zuiden te krijgen. Toen de laatste groote boom gevallen was, gingen de wolken een oogenblik uit elkaar en toonden een prachtig panorama. In de diepte het heuvelachtige met dicht oerbosch begroeide dal van de Saramacca en Toekoemoetoe, in de verte enkele toppen van het Van Asch van Wijk-gebergte en in het blauwe verschiert langs de nabijgelegen toppen van de Emmaketen heen, de Oostelijkste toppen van het Wilhelmina-gebergte. Banga, een onzer Indianen van de Beneden Coppename, die ons reeds op talrijke tochten vergezeld heeft en door zijn ijver en opgewekt humeur bijna onmisbaar geworden is, staat, sprakeloos van emotie, het nog nooit door hem aanschouwde tafereel te bewonderen. Terwijl wij genieten van het prachtige schouwspel komt er echter weer een regenwolk aanschuiven, die alles nogmaals aan het oog onttrekt en nogmaals druipnat moeten wij den terugtocht naar het kamp aanvaarden. In het kamp vinden wij onzen anderen Indiaan bijna klaar met zijn dagtaak, die bestond in het bouwen van een tweede kamp, met geriefelijke banken en tafels, dat als magazijn en laboratorium zal dienst doen. Ons eigen kamp reeds vol door de beide hangmaten met muskietenkleed kon ontlast worden van een menigte trommels met verzamel materiaal, instrumenten enz en wij hebben nu beter gelegenheid het herbarium-materiaal te verzorgen en de verdere werkzaamheden te verrichten. Niettegenstaande dat blijft het kamp overvuld

met natte kleeven, die er zoogenaamd te drogen hangen, doch in deze van vochtigheid verzadigde atmosfeer zelfs na dagen niet opdrogen. Dikwijls moeten wij des morgens onze natte kleeven vóór ze aan te trekken eerst goed uitwringen. De eenige mogelijkheid, om de kleeven eenigszins droog te krijgen, is ze boven een vuur te hangen, doch ze zijn dan in een ommezien zwart van den rook en hebben verder een onaangename hamlucht; geheel droog zijn ze ook dan nog niet. Het beste is dus maar de kleeven goed uit te wringen.

Zondag 12 Maart. Wij maken weer rustdag en brengen den morgen door met het netjes in orde maken van ons kamp. Wij krijgen een vloer van palmladeren, en een zoldering voor de kleeven en andere zaken die zoo droogmogelijk moeten liggen. Voorwerpen, die absoluut droog moeten blijven zooals fotografietoestel, platen, kijkers, lucifers, percussiedopjes, die ook op deze zoldering onmiddellijk onbruikbaar zouden zijn geworden, werden bewaard in 3 kalkbussen (40 × 80 cM) met conisch toeloope houte deksels, die door een paar slagen met den rug van een houwer hermetisch konden worden gesloten. De bussen waren voor ongeveer een derde gevuld met ongebluschte kalk. Bij terugkeer in het kamp werden elken dag alle instrumenten onmiddellijk in de bussen gelegd en den volgende morgen eerst vlak voor het vertrek weer er uit gehaald. Deden wij dit niet, dan waren onze fototoestellen reeds na een dag onbruikbaar, omdat het hout gezwollen zou zijn en de gordijnsluiters zouden weigeren te werken. De horloges bleven af en toe stilstaan door vochtdruppels, die in het uurwerk waren gecondenseerd. Zij konden telkens weer op gang gebracht worden door ze één dag open in de kalkbus te plaatsen. Boeken en kaarten, die door het vocht bijna uiteen vielen en dik onder de schimmel zaten, werden ook af en toe in de kalkbus gedroogd. Zonder deze nuttige bergplaatsen zou een tocht in deze natte omgeving nog veel meer bezwaren medebrengen dan wij reeds ruimschoots ondervonden.

Eenige benodigdheden voor de keuken zijn opgeraakt. Ten gevolge van het vele wild dat wij schieten hebben wij

geen boter meer en wij sturen twee man terug naar den waterkant, om een en ander te halen.

Tegen den middag breekt de zon door en wij gaan op stap naar het uitzicht, dat bij top II gekapt is. Wij zijn echter geen tweehonderd meter van huis of het begint weer te stortregenen, zoodat wij den terugtocht aanvaarden.

13 Maart. Wij trekken met alle beschikbare menschen naar den Hendriktop. Het duurt geruimen tijd voordat wij allen op den top verzameld zijn, daar een paar onderweg van den „weg” afraken. Met de overigen beginnen wij den top zooveel mogelijk open te kappen, om foto's van het omringende bergland te kunnen maken en tegelijkertijd de flora van den top zoo volledig mogelijk te kunnen verzamelen. De heer Van Stockum heeft indertijd weinig foto's kunnen maken, omdat de firma, die voor de fotografische uitrusting had moeten zorgen, verzuimd had de blikken, waarin zijn platen waren verpakt, dicht te soldeeren. Wij zouden in het geheel niet hebben kunnen fotografeeren, indien wij geen kalkbussen bij ons hadden gehad.

Het openkappen vordert vrij goed en wij komen vandaag voor ongeveer de helft van den top klaar. De botanische oogst is vrij rijk, maar toch niet zoo rijk aan nieuwe vormen, als wij ons wel hadden voorgesteld. Aan epiphyten, vooral Orchideeën vinden wij wel is waar eenige vormen die wij nog nooit hebben gezien, maar wat de boomsoorten en heesters aangaat, valt de verscheidenheid zeer tegen. Wij vinden slechts soorten, die eenige honderden meters lager ook algemeen voorkomen. Vooral waren rijk vertegenwoordigd onze oude kennis, de buitengewoon taaie en harde Rosacea, en onder de lianen een Smilax met klimmende stengels, die volkomen met prikkeldraad te vergelijken zijn en venijnig de huid openscheuren, wanneer men ze niet met een snellen slag van een scherp houwder ineens doorslaat.

Naar uitzicht op het omringende bergland kijken wij den geheelen dag tevergeefs. Slechts even voordat wij laat in den middag naar huis terugkeeren, klaart de grauwe mist even op, maar gunt ons niet meer dan af en

toe een blik op de hellingen van den Hendriktop zelf. Van fotografeeren komt dan ook niet veel.

Onder het openkappen bouwen wij op het hoogste punt van den top een afdakje en dekken dit met de groote leerachtige bladeren van de hier veel voorkomende *Clusia*, die wij als singels (dakplaatjes) op een rooster van takken leggen en waaronder wij de meegebrachte, zelf-registreerende meteorologische instrumenten ophangen, namelijk een barograaf, een thermograaf en een maximum en minimum thermometer.

Eerst om vier uur vertrekken wij van den top en zijn korten tijd voor donker in het kamp terug.

14 Maart. Opnieuw naar den Hendriktop. Een paar menschen vrachten herbarium-materiaal naar beneden. Het openkappen en verzamelen op den top wordt voortgezet en de arbeiders roepen telkens weer dat zij stompen van boomen, door Van Stockum omgekapt, aantreffen. Wij willen evenals op den Voltzberg in 1920 een „Steinmännli” op den top oprichten, maar met moeite peuteren wij, met schoenen en houwerpunt onder den leemgrond tastende, een gering aantal steenen bij elkaar, nauwelijks voldoende om de flesch met een „document” in potlood met al de namen van de arbeiders en onszelf, te bedekken. Voor latere bezoekers worde hier vermeld, dat het rudimentaire „Steinmännli” zich bevindt op het hoogste gedeelte van den vrij vlakken top.

In den morgen is het mistig, met af en toe regen, in het geheel geen uitzicht en erg koud, vooral voor de dun gekleede arbeiders. De arme Banga krijgt bovendien koorts en zit onder het meteorologische afdakje te rillen en te beven. De thermometer en de thermograaf geven als minimum temperatuur 16° C. De temperatuur overdag is ongeveer 19° C, doch als tegen den middag de zon af en toe doorkomt stijgt de temperatuur onmiddellijk voor enkele oogenblikken tot 22° C. Reeds in den morgen hadden wij op de gunstigste plaats, waar wij een vrij uitzicht naar het Zuiden en Zuid-Oosten hoopten te krijgen het fotografietoestel opgesteld, om onmiddellijk van een open plek in den nevel gebruik te kunnen maken. Als nu,

na den middag, het weer inderdaad opheldert, staan wij in spanning gereed, om ten minste een enkele foto op te kunnen nemen. Werkelijk gelukt het ons een paar keer, doch telkens maar voor een paar minuten, uitzicht te krijgen. Wij zien weer het Wilhelmina-gebergte, thans dichterbij dan toen wij op den Voltzberg waren, doch altijd nog in wazig-blauwe nevelen gehuld. Recht in het Zuiden in een rechte lijn gerangschikt zien we de toppen van de Emmaketen, op welker Noordelijkste en hoogste punt wij ons bevinden, iets Oostelijk de hooge, kale rotswanden, die reeds op Van Stockum een zoo diepen indruk maakten en verder naar het Oosten de wijde golvende vlakte van het brongebied van de Saramacca, hier en daar met hoogere heuvels, en in de verte het Van Asch van Wijck-gebergte.

15 Maart. Wij verzamelen met drie man in de nabijheid van het kamp op de Westhelling van den berg. Wij hebben hier prachtig hoog bergbosch met kaarsrechte stammen en hoogaangezette kronen, die het verzamelen echter niet vergemakkelijken. Wij laten een paar boomen kappen. *Vooraf een geweldige Sapotacea met hard hout geeft den arbeiders zwaar werk.* Een gedeelte van de arbeiders vracht naar beneden en wij hebben afgesproken dat Gonggrijp zal verhuizen naar K.M. 16 ter aftapping van de „chicle” boomen, die daar in de buurt zijn waargenomen, aangezien we op de Emmaketen zelf deze boomsoort in het geheel niet hebben aangetroffen, terwijl Stahel nog een paar dagen op het eindkamp zal blijven.

* * *

Hier volgt eerst het rapport van Stahel.

Den 16den April vertrekt hij, samen met den eenigen arbeider Witam, die van het vrachten overschiet en over een werkelijk bewonderingswaardig flegma beschikt, langs den rug den Coppename-kant af naar beneden. De rug is bezaaid met reusachtige rotsblokken vanwaar dikwijls een prachtig vergezicht over de Coppename-vlakte wordt verkregen. De flora op de toppen van deze rotsblokken is zeer interessant, nieuwe Orchideeën, nieuwe, prachtige, te voren nooit geziene varens en een nieuwe liaan.

Den volgenden dag volgt hij de waterscheiding tusschen Coppename en Saramacca en tracht hij top III te beklimmen. Witam is echter zoo sloom en volgt zoo langzaam en bedachtzaam, dat er telkens gewacht moet worden tot hij weer bij is. De helling wordt bovendien zoo geweldig steil, dat hij niet verder dan ongeveer halfweg den top komt. De helling is weer met reusachtige rotsblokken bezaaid en van een van deze rotsen, ongeveer ter halve hoogte van den berg, verkrijgt hij na eenig kappen met den houwer een schitterend vergezicht naar den Hendriktop en top II, die juist door een windstootvrij van nevel geblazen worden. Zoo vlug mogelijk worden de toestellen opgesteld en een paar foto's gemaakt. Met den Zeiss-kijker de West-helling van den Hendriktop beziende, blijkt zij honderd tot honderd vijftig meters beneden den top uit een vele honderden meters hooge steile rotsplaat te bestaan, blijkbaar door een paar waterloopjes doorsneden, want op enkele plaatsen loopen smalle, grasgroene banden recht naar beneden. Dit verklaart het verschijnsel, dat de heer Van Stockum niet kon verklaren. Hij zag namelijk op de Coppename-expeditie van den Voltzberg uit met zijn kijker den Hendriktop als blijkbaar bestaand uit gladde, in de zon glinsterende rotswanden en was uitermate verbaasd, dat hij den berg toen hij hem van de Saramacca beklom, geheel met bosch begroeid vond. De steile rotswanden zijn inderdaad van den Hendriktop zelf en ook van top II in het geheel niet te zien, omdat men vandaar alleen het hoogste koepelvormige gedeelte van den hoogsten top kan waarnemen. De terugtocht gaat weer over het zadel tusschen top II en III, dat zeer diep is ingesneden. Het is een chaos van over elkaar liggende rotsblokken. Men vindt hier *Urtica gigas* en talrijke planten, die wij ook in de diep ingesneden ravijnen van den Brownsberg hebben ontmoet.

Zaterdag. De laatste keer op den Hendriktop. Met Witam tracht Stahel, door iets voor den Hendriktop zelf op den rug tusschen top II en top I naar het Westen af te buigen, de gladde rotswanden die den vorigen dag gezien waren en vermoedelijk een eigenaardige flora dragen te

bereiken. Maar zij waren nog geen twee honderd meter door het kreupelhout en de lianen gevorderd of zij keerden weer naar den ouden weg terug. Het bosch was ten eerste buitengewoon dicht begroeid met lianen en bamboe afwisselend met geheel overgroeide rotspartijen, en ten tweede waren de bewegingen van Witam zoo fabelachtig sloom, dat er geen denken aan was de rotswanden te kunnen bereiken.

Op den Hendriktop, waar zij ongeveer tegen half elf aankwamen, werden onmiddellijk de beide fototoestellen opgesteld met de lenzen in de richting van het Wilhelmina-gebergte. Witam kreeg koorts en Stahel stond verkouden en rillend in de mist te wachten op een oogenblik dat de nevelsluier zou uiteen scheuren. Ondertusschen kwam een troep apen door de boomen klauteren en namen nieuwsgierig de ongewone bezoekers van dit hoogoor op. Bemerkten zij, dat men naar ze keek dan verscholen zij zich onmiddellijk achter een dikken tak en kwamen een oogenblik later voorzichtig ergens anders om een hoekje gluren. Tot vier uur in den middag werd aldus in den mist de wacht gehouden, maar toen moest de onderzoekers onverrichter zake in een kouden regen den terugtocht aanvaarden, met het treurige bewustzijn, dat het Wilhelmina-gebergte niet meer op de fotografische plaat zou kunnen worden vastgelegd.

Zondag. Alle beschikbare arbeiders worden uit kamp 16 naar het eindkamp gezonden, om alles vandaag weg te halen. De laatste dagen is ook voortdurend gevraagd, maar er is nog heel wat overleg noodig, om al het materiaal en de uitrustingsstukken in eens mede te krijgen. De menschen zijn zwaar bepakt. We moeten de petroleum-blikken bestemd voor de verpakking van herbarium-materiaal en een vol blik brandspiritus achter laten.

Gonggrijp is uit het kamp naar den heuvel gegaan, die uitzicht geeft op den Hendriktop en treft het, dat er bijna voortdurend vrij uitzicht op den top is. Het was mogelijk dat Stahel nog in den morgen naar den Hendriktop zou zijn gegaan om de meteorologische instrumenten weg te halen en wellicht, dat met den kijker van deze evolutiën nog het een en ander was waar te nemen. Het meteorolo-

gische afdakje komt scherp tegen den grijzen hemel uit, maar van Stahel is niets te bespeuren; het blijkt al spoedig, dat hij de instrumenten al den vorigen dag heeft weggehaald en tegen den middag komt hij in het kamp aan. In den middag klimmen wij weer naar het uitzicht en kappen met den houwer het uitzicht wat meer open, wij kunnen echter geen foto maken, omdat de toestellen nog niet aangekomen zijn.

In den avond begint het kort na donker hard te regenen. Ons afdakje blijkt daartegen niet bestand en op vele plaatsen lekt het in straatjes in onze hangmatten. In de arbeiderskampen is alles spoedig in rep en roer, om ook daar de talrijke lekken te stoppen. Met regenjassen en pressenningen, stukken blik en palmbladen wordt de ergste schade verholpen en als het na een tijdje met gieten ophoudt keert een ieder weer tevreden onder zijn muskietenkleed terug.

Gonggrijp heeft zich inmiddels de vorige dagen bezig gehouden met de aftapping van de chicle. Vrijdag werden met behulp van twee arbeiders behalve de reeds gevonden boomen nog eenige andere „chicle” boomen opgezocht en afgetapt. Bij staande aftapping met behulp van de klimsporen, op dezelfde wijze als in Suriname gebruikelijk is bij de aftapping van balata, bleek zeer veel melk verloren te gaan, doordat het melksap zeer dikvloeibaar is, een eigenschap, die ook de Venezolaansche „Chicleboom”, de Pendare heeft. Het vellen van een boom, waaraan een paar vruchten schenen te zitten, mede ter verzameling van het noodige herbarium-materiaal, nam den geheelen morgen tot twee uur in den middag in beslag. Het hout van deze boomsoort is geweldig hard en taai en de boom moest a.h.w. tot den laatsten vezel worden doorgehakt, voor hij op den grond lag. De vruchten bleken te behooren aan een in den boom groeiende *Clusia*. De „chicle”boom, die ongetwijfeld tot het geslacht *Mimusops* zal moeten worden gebracht, bleek echter buitengewoon rijk te zijn aan Orchideeën, waaronder een zeer elegant miniatuurtje van nauwelijke één cM. hoogte, de geheele plant, bladeren en bloemen inbegrepen. De ge-

velde boom werd eveneens afgetapt, doch ook hier viel de hoeveelheid verkregen melk niet mee. Wij waren trouwens ook niet in het goede tapseizoen; de groote regentijd zou juist moeten invallen.

In den namiddag werden in het kamp proeven genomen, om het verkregen melksap op de in Venezuela waargenomen wijze door koken en roeren tot stolling te brengen, maar zonder goed gevolg. De melk werd wel ingedikt, maar was in het geheel niet tot coagulatie te brengen. Hoewel de boom wat het uiterlijk aangaat zeer nauwkeurig met den Venezolaanschen *Pendare* overeenkwam, werd dus weer twijfel gewekt of wij hier wel dezelfde soort hebben aangetroffen. Zaterdag worden de proeven voortgezet, maar de uitkomst is niet veel beter, de melk weigert, in kleine hoeveelheden gekookt, hardnekkig te coaguleeren en daarom wordt besloten niet te veel tijd te besteden aan de kookproeven, maar een zoo groot mogelijke hoeveelheid melksap mede te nemen, ten behoeve van proeven in het laboratorium te Paramaribo.

(Wordt vervolgd.)